

HALMAJUGRA

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

Halmajugra Heves Megye középső részén, a 3. számú főút mellett fekvő község. Gyöngyöstől 10 km-re a megyeszékhelytől – Egertől – 36 km-re fekszik.

A község a Mátraalja délkeleti részén, a Bene-patak déli oldalának magasabban fekvő területein helyezkedik el. Igazgatási területe keleten a Nyiget-patak völgyéig terjed, máshol természetes határa nincs.

Halmajugra Gyöngyöshalmaj és Hevesugra 1950-ben történt egyesülése után önálló községként jött létre. 1978-tól Detk társközségeként 1990-től önálló önkormányzatként működik.

A település korábbi mezőgazdasági profilja jelentős mértékben átalakult, amikor a mátraaljai lignitkészletre alapozva erőmű létesült. A külterület jelentős része mezőgazdasági termelésből kivett bányaterület. Ez a bányaterület a község belterületét szinte körülöleli. Az erőmű által felhagyott területek rekultiváció után újból művelhető szántók illetve erdőterületek lehetnek.

A felszínt a délkeleti irányú széles dombhátak és a köztük húzódó patak völgyek jellemzik. A terület tengerszint feletti magassága 130-170 mBf között van.

A két falu egybeolvadásával létrejött Halmajugra településszerkezetében napjainkban is jól elkülönül a két településrész. A kapcsolatot egy féloldalas beépítésű utcaszakasz teremti meg. Az új lakótelkeket Halmaj irányába, a magasabban fekvő területeken javasolt kijelölni.

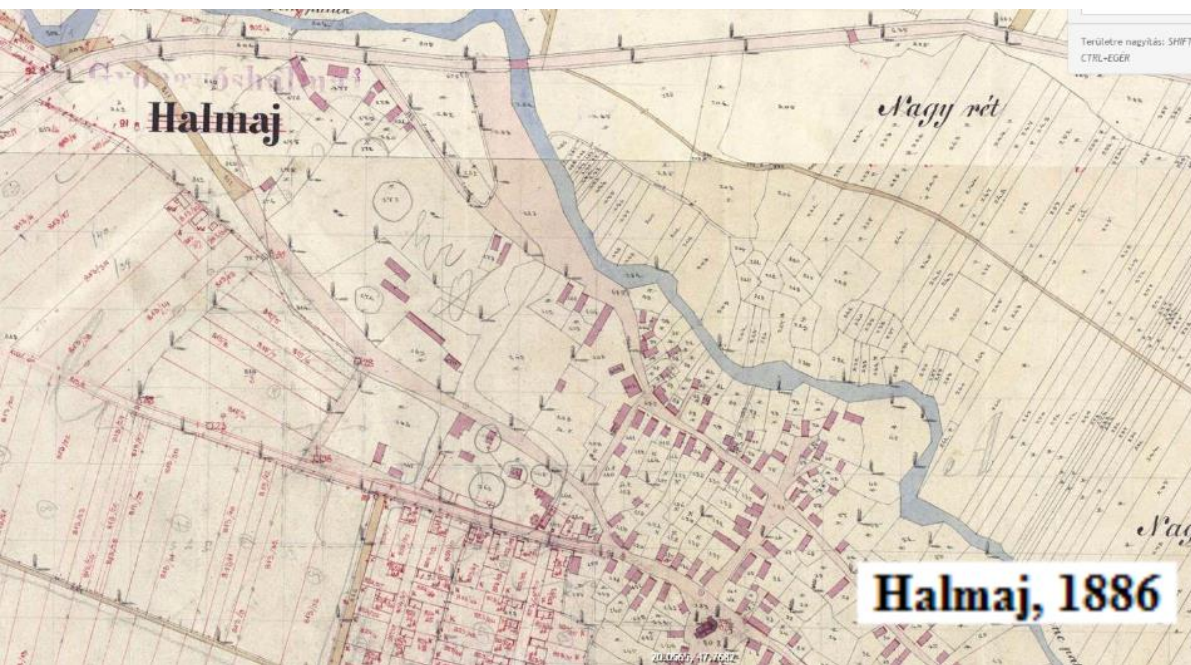
A terjedelmes térsztagyár a régi víztoronnyal a lakóterületbe funkcionálisan illő, építészetileg összefogott üzemi területként vonzó jellegzetessége a településnek.

A Halmaj és Ugra települések régi térképeken

A halmaji falurész magja a Bene-patak közelében húzódó Alsó út, a mai Petőfi Sándor utca. 1945 után a község nyugati része, déli része és az Ugra felé vezető út melléke népesült be. A legújabb utcákat a település déli határa mentén alakították ki.

2. katonai felmérés

Ugra település-
lésszerkeze-
tésben a
templomtól
délre eső un.
Alvég vala-
mint a Fel-
vég, a Te-
mető utca a
legrégebbi
részek.

1920 után az egri országút mentén kiépült településrészt külszíni fejtés miatt elbontot-
ták. A község Halmaj irányában fejlődött tovább. A legújabb utcája a Béke utca a község
fő útjával párhuzamosan épült ki.

A telkek mindkét településrészen szalagtelkek. A fonott gát sövénykerítés korán megjelent, a kaput kőoszlopokkal emelték ki. A mai településközpont a halmaji templom közepében alakult ki.

Gyöngyöshalmaj és Hevesugra 1950. IX. 6-i egyesüléséből alakult meg a mai Halmajugra. Halmaj nevét először az 1332-1337 évi pápai tizedjegyzék említi. A XIV-XV. században a Bessenyei család birtoka. 1549-1576 között lakatlan, ettől kezdve ismét lakták. Eger visszafoglalásáért folytatott harcokban ismét kipusztult 1686-ban. Tíz évvel később kezdett benépesedni többnyire szlovák és magyar nyelvűekkel, Losonc, Alsómány, Rimaszombat tájékáról.

Ugra neve 1332-1337. évi pápai tizedjegyzékben Wgra néven szerepelt. 1345-ben az Ugrai család a birtokosa, mely 1438-ban kihalt. 1685-1710 között a falu lakatlan volt. 1715 után kezdett benépesedni. 1766-ban a lakosság már 308 fő volt.

Az erőmű idetelepedése előtt a lakosság fő foglalkozása a mezőgazdaság volt, azon belül is a búza- és bortermelés.

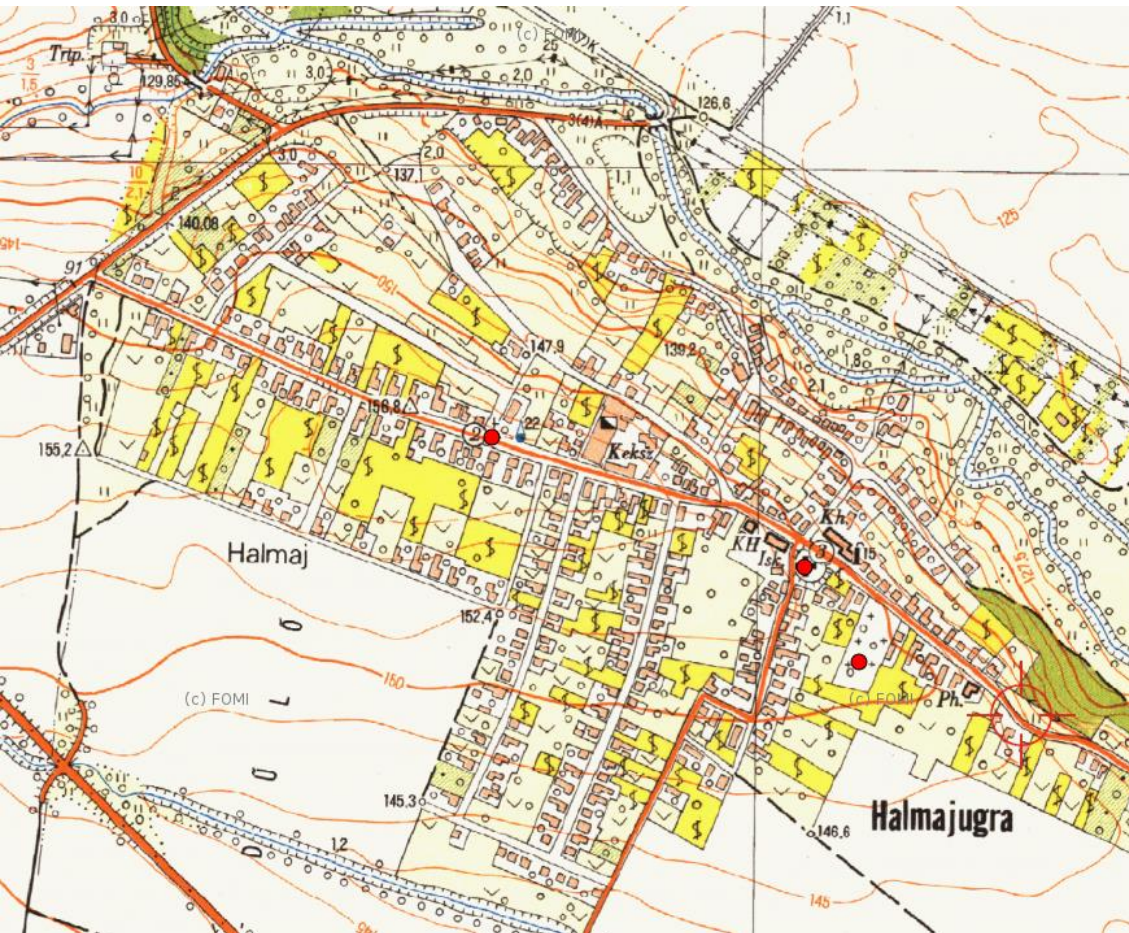
A két község egyesülése után 1983-ig a gyöngyösi járáshoz tartozott és önálló tanáccsal rendelkezett. 1978-ban Detk Községi Tanács társközsége lett, majd 1990-ben lett önálló község.

A település lakóházai viszonylag újak, a hagyományos népi építkezés kevés emlékével. A népi lakóházak stílusára a XX. század első felében jellemző a szarufás-torokgerendás, nyeregvetős, vízvetős, deszka vértelkes, háromsejtű, szabadkéményes-boglyakemencés kialakítás. Az ágasfás-szelemenés szerkezetek, mestergerendás házak csak az első világháborúig készültek. A korábban általános szabadkémény boglyakemencével a második világháború idején maradt el. A falazat építőanyaga a föld mellett a XVIII. században a hagyomány szerint a fa volt.

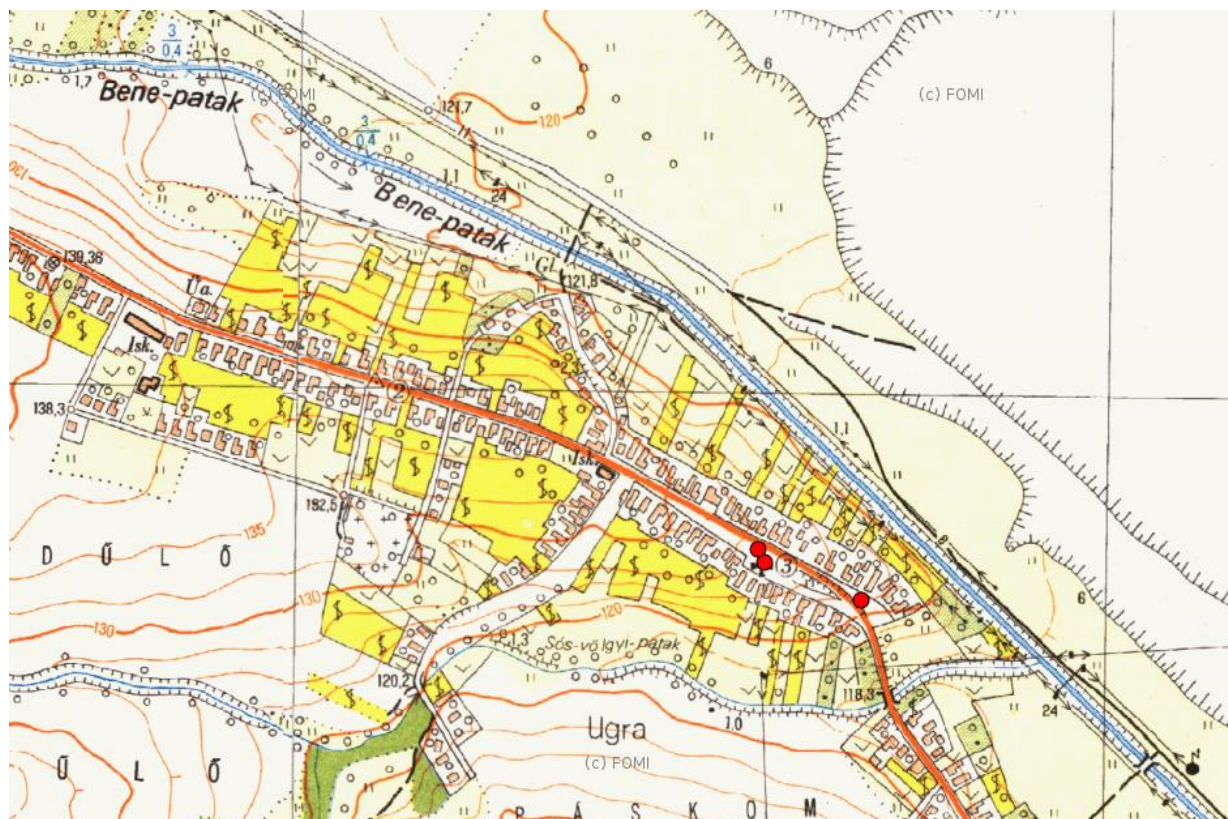
1910-ben a falu közelében téglagyár épült, és ennek hatása érezhető ettől kezdve az építőanyagok használatában. A közeli bányák kővét csak 1945 óta alkalmazzák. A hagyományos tetőfedő anyag a zsúp volt, de 1905 óta új házra nem tették. Az istállót Ug-rán külön építették a lakóháztól. A magtárt a lakóházzal egy fedél alá építették.

Mindkét községben kb. 1910-ig körte alakú, tapasztott vagy szalmával bélelt gabonás-vermeket használtak, melyek a ház előtt, az utcán sorakoztak. A borospincéket a lakóház alá építették.

A népi építészet hagyományait tükröző lakóházat elbontották, másokat átalakítottak. A téglahomlokzat még több lakóházon megfigyelhető.

A Tájértéktár gyűjteménye szerinti egyedi tájértékek elhelyezkedése a településrészekben.

A VÉDETT MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK

A településen műemlék a Szent Imre római katolikus templom az ugrai településrészen. (Kossuth utca 53. hrsz. 648. – A műemlékjegyek szerint 2199 törzsszámon és 5732 KÖH azonosítószámon szerepel) A környezetre kiterjedő védelem a 611, 613, 614, 649, 502, 504, 495, 496, 497 hrsz. alatti ingatlanokra terjed ki.

Halmajugra, Szent Imre római katolikus templom

A település ugrai központjában szabadon álló, egyhajós, keletelt, Ny-i oldalon oromfallal lezárt huszártornyos, egyenes szentélyzáródású, a szentély felől kontyolt nyeregtetős templom, 14. századi alapokkal. A hajó É-i oldalán sekrestyével. Ny-i bejáratát góti-

kus szemöldökgyámos kapu alkotja, felette 18. századi feliratos tábla. A főhomlokzat két oldalán átlós irányú, lépcsőzött támpillérek. A hajó Ny-i végében karzat, alatta keresztboltozatos tér, a hajó síkfödémes. Az oldalfalakon két-két szegmentíves záródású ülőfülke. Gótikus diadalív, fiókos dongaboltozattal fedett szentély. Falképek: diadalíven festett kváderezés, a szentélyben középkori falképek töredékei. Berendezés: 18. század második fele. A középkori templomot a 18-19. században többször átalakították. Toronyát 1830-ban kezdték építeni, de csak 1835-ben fejezték be gr. Draskovich földesúr költségén. A középkori templomot a 19. században többször felújítják, átépítik. Jelenlegi formáját a 19. sz. 2. felében nyerte el. 1980 körül belső felújítás során szentélyben középkori freskó töredékek kerültek elő.

Feszület kőkereszt és igényes kerítés kialakítás a római katolikus ugrai templom kertjében - védendő érték.

HELYI ÉRTÉKEK

A településen helyi védelmi rendelet nem készült. A község helyi értékei a következők. Védendő érték lehet a halmaji Szent Katalin római katolikus templom és az előtte álló kőkereszt. (127/1 hrsz.)

A Szent Katalin tiszteletére szentelt templomot 1696-ban elhagyott kőtemplomént, 1720 körül fatemplomként, 1743-ban boltozat és torony nélküli felújított épületként említik. A követ-

kező száz évben többször helyreállítják. Az 1852. évi mérnöki szemle szerint a templom és a torony zsindellyel fedett, jó karban lévő épület.

Mint a falurész történetéhez kötődő, a településkép szempontjából meghatározó kultikus építmény kiemelt helyi érték a község lakói részére.

A templomkerti fészület is helyi értéket képvisel.

A településen összesen 27 darab egyedi tájérték található mely közül a műemléki védettségű épületeket már említettük. Az egyedi tájértékek típusoktól függetlenül az adott táj karakterének jellemzőit magukon hordozó természeti- kultúrtörténeti-, tudományos- vagy esztétikai szempontból értékes alkotások, képződmények vagy létesítmények, melyek az adott településen élők számára jelentőséggel bírnak. Ezek a tájértékek együttesen határozzák meg a község arculatát, karakterét ezért fontos bemutatni őket. Elsősorban az épített egyedi tájértékeket mutatjuk be.

Ilyen egyedi tájérték a Kossuth úti lakóház, mely cseréppel fedett, kontyolt nyeregtetős, kőlabazatú polgári lakóház. Utcafronton 3 db háromszárnyú ablak, oldalaikon és a ház sarkain díszszegély. A ház előtt 3 db idős lucfenyő változó tőtávolságra, kb. 20 m magasak, törzsátmérőjük kb. 0,3 m.

Egyedi tájérték egy Dózsa György utcai lakóház, mely cseréppel fedett, csonka kontyvetős, fagerendás, vízvetős, tornácos parasztház. Tornácán 4 db téglaoszlop van. Ablakai eredeti fakeretesek, ajtaja műanyagra cserélt. A nyílászárók körül görög meander díszítőelemek. A tornác az utcafront felől ablakkal beépített. A lakóház mögött és mellett is kisebb melléképület van.

Táncsics Mihály úti lakó-
házak

Cseréppel fedett, kon-
tyolt nyeregtetős, torná-
cos parasztház 4 db
négyzetes, szélesebb ta-
lapzaton álló faoszloppal.
Ablaka az utcafronton
kétszárnyúra cserélt, a

tornácra néző két ablak hagyományos, háromosztatú, fakeretes. Az udvar gondozott.

Cseréppel fedett, nyeregtetős, fagerendás, vízvetős, tornácos parasztház, 2 db négyze-
tes alapú téglaoszloppal. Az ablakai redőnnel fedettek.

Kossuth Lajos úti lakóházak
Cseréppel fedett, összetett
tetőzetű, polgári lakóház. Fala
kerámiatéglával díszített, ut-
cafronton 2 db háromszárnyú
és 1 db kétszárnyú, eredeti
fakeretes ablakok. Homlok-
zatának középső harmada kis
mértékben előreugrik.

Cseréppel fedett,
nyeregtetős pa-
rasztház 5 db tég-
laoszloppal. A
deszkaoromzat
megmaradt ép.

Egyedi tájértékek közt szerepel a Kossuth Lajos út 184 szám előtti feszület, mely gránitból készített, kb. 1,5 x 1,5 m területű négyzetes alapzaton, kb. 1,5 m magas párkányos posztamensen kb. 2 m magas kereszt. A korpusz gránitból faragott, fölötté INRI felirat. A talapzaton 3 db gránit váza. Kb. 3 x 3 m területen 1 m magas kovácsoltvas kerítéssel bekerítve. Környezete gondozott.

A Halmaji világháborús emlékmű a Kossuth Lajos út és Petőfi Sándor utca sarkán mely kb. 2 x 2,5 m területű műkő alapzaton álló, kb. 0,5 m magas műkő posztamensen kb. 1,7 m magas fekete gránit emlékmű. Az alapzaton 2 db műkő virágtartó és egy műkő váza. A gránit felületen vésett, arany színű felirat. Körülötte fiatal fák egyedei, 1 db tiszafa, 2 db közönséges nyír, 2 db nyugati tuja.

A Szent Katalin templom sekrestyéjének falán elhelyezett „A hazáért emléktábla” is helyi egyedi tájértéket képvisel. A sekrestye falába süllyesztett, kb. 0,7 x 1,4 m nagyságú fehér márvány tábla. Arany színű vésett kereszt és két olajág díszíti, alatta: A HAZÁÉRT 1914-18 felirat, alatta nevek, alatta 1938-45 felirat és további nevek. A tábla alján felirat: EMLÉKÜK ÖRÖKKÉ ÉL SZIVEINKBEN. 1959.

A gémeskút is egyedi tájérték a Kossuth Lajos út 39. szám alatti ingatlan előtt.

Egyedi tájérték továbbá a Halmaji temető: 19-20. században állított síremlékek műkőből, valamint dácittufából faragott, régi síremlékek. Jellemző növényállomány: bukszus, keleti tuja, nyugati tuja, fiatal hárs, lucfenyő, magas kőris, vadgesztenye,

közönséges akác, szivarfa. Különlegesnek számít a temetőben szokatlan eperfa, kb. 40

éves, 0,3 m törzsmérőjű. A halmaji temetőben a Szohner családi síremlék, mely kb. 3 x 3 m területű, kb. 1,5 magas, dácittufából épült síremlék. Tetejére dácittufa lépcsősor vezet. Tetején lépcsős talapzaton kb. 0,5 magas kereszt, alatta fehér márvány táblára vésve: gyöngyöshalmaji SZOHNER CSALÁD. A síremlék oldalán gránit táblára vésve a halottak nevei és egy kovácsoltvas feszület SZOHNER KATALINKA 1907 felirattal. Vala-

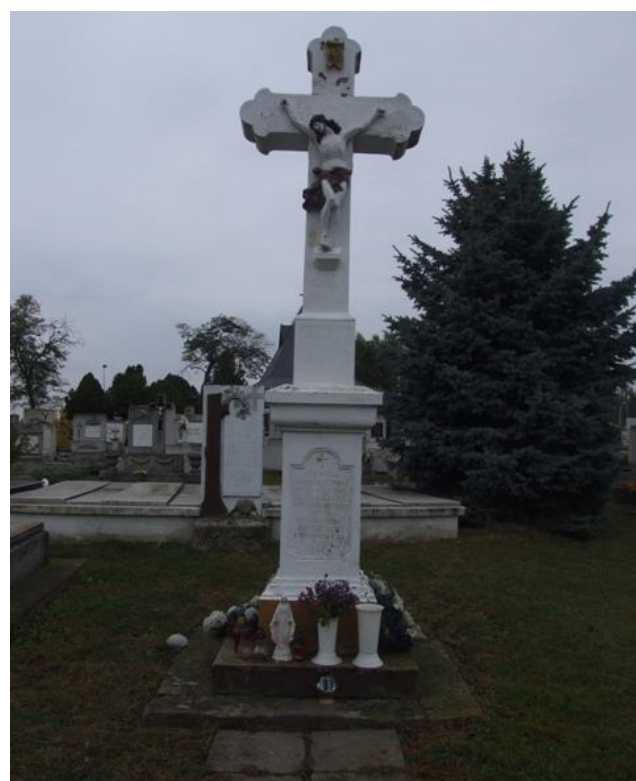
mint a temetőben, a bejáratától kb. 50 méterre egy temetői feszület: Kb. 3 x 3 m területű, négyzetes lépcsős műkő talapzaton, kb. 1,6 m magas, alul kiszélesedő, volutás posztamensen kb. 2,2 m magas kereszt. Barnára festett. A posztamensen fehér műkő tábla felirattal. A kereszt alján kehely és ostya motívum. A festett korpusz vasból készült, kb. 1 m magas, fölötté INRI felirat.

Egyedi tájérték az Ugrai temető is. 19-20. században állított síremlékek műkőből, valamint dácittufából faragott régi síremlékekkel. Jellemző növényállomány: fűz, bo-

róka, bukszus, közönséges akác, keleti és nyugati tuja, ezüstfenyő. Az Ugrai temetőben a bejárattól 20 méterre álló feszület. A dácittufából faragott, négyzetes, lépcsős talapzaton kb. 1,3 m magas párkányos posztamensen áll a kb. 2 m magas kereszt. A posztamens és a kereszt fehérre meszelt. A festett fémkorpusz fölött INRI felirat. A posztamens elején faragott táblán szöveg, két oldalán befaragott betűtábla felirat nélkül. A temető területén álló hősi emlékmű. Kb. 7 x 5 m területű műkő síremlék. A fejfa dácittufából faragott, kb. 1,7 m magas, fehérre meszelt, kb. 0.4 m magas dácittufa kövekből rakott talapzaton. Bal oldalán faragott tölgyfa törzsszel és ággal, levelekkel és makk terméssel. Az emléktábla tetején vésett kereszt, alatta felirat, a fatörzs mellett befaragott hadi sisak.

Az Ugrai településrészen a műemléki védettségű templom templomkertje egyedi tájérték, valamint az a templom telkén a Lourdes-i barlang. A Lourdes-i barlang Kb. 2 m magasságú, barlang kialakítású szentélyen boltíves üvegablak mögött Mária szobor. A Mária szobor előtt térdelő, imádkozó leányalak. Tetejét borostyán takarja be, előtte kb. 0,6 m magas kovácsoltvas kerítés.

A Kossuth Lajos út 55. sz. alatti lakóház előtti világháborús emlékmű is egyedi tájérték.

Kb. 2 x 2 m területű, lépcsős műkő alapzaton, kb. 0,6 m magas, gránit posztamensen kb. 1,5 m magas, fölfelé kissé keskenyedő, oszlopos gránit emlékmű. A gránit felületen vésett, arany színű felirat. Körülötte fiatal fák és cserjék: 1 db tiszafa, 4 db közönséges nyír, 7 db nyugati tuja.

Természeti értékek közt is található több is az egyedi tájértékek listáján. Ilyen például a Kossuth Lajos út 125-127 előtti cukorjuhar fák.

Kb. 25 m magasságú, terebélyes lombkoronájú, kb. 1 m törzsátmérőjű, egészséges cukorjuhar.

A Kossuth Lajos út 143 sz.
előtti hársfák.

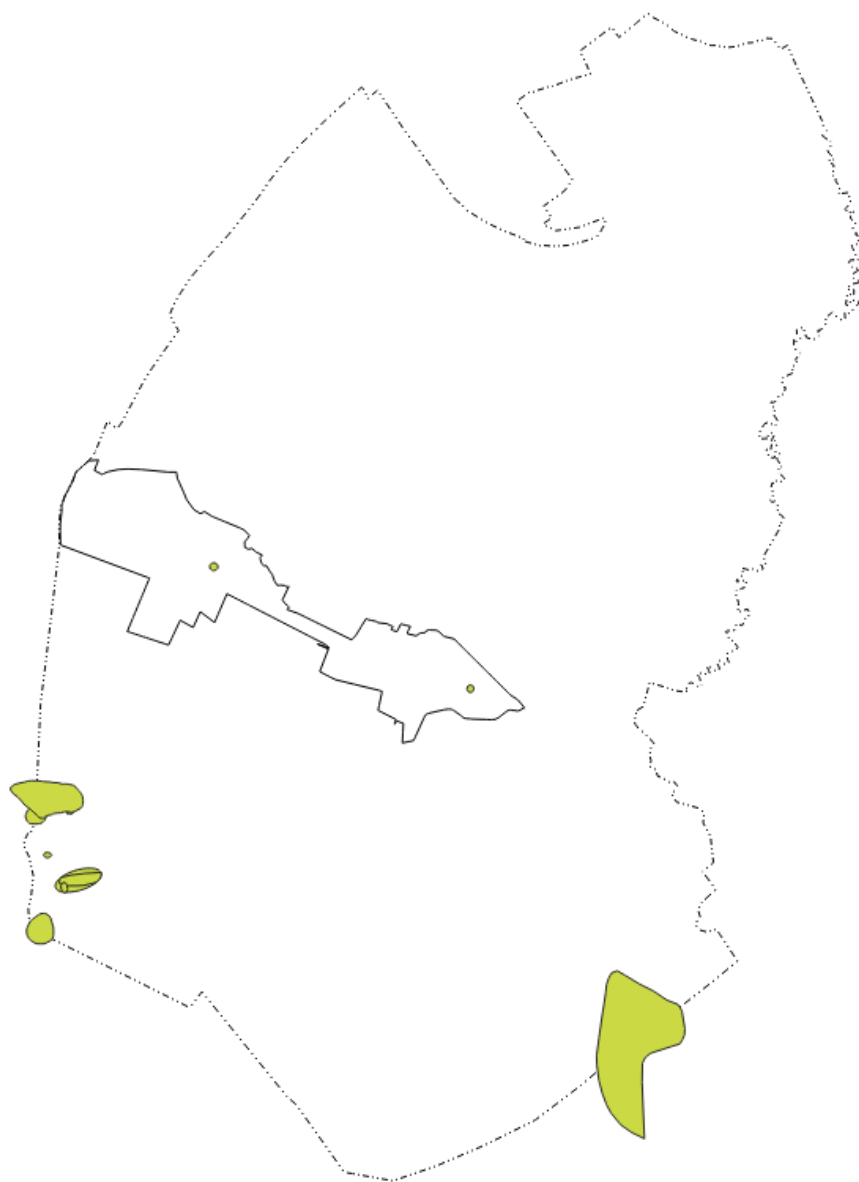
2 db kb. 20 m magasságú, kb.
0,7 m törzsátmérőjű egészsé-
ges hársfa, egymástól kb. 2,5
m tőtávolságra.

Heves megye első víztornya a
Halmaj településrészén.

A település történetéhez kapcsolódó, valamint a közigazgatási területen belül ismert régészeti lelőhelyek a következők. Halmaj római katolikus templom mellett 1960-ban egy kelta-kori fegyvermellékletes sírt találtak. A fibula, kés, lándzsahegyek, pajzsfogó és meghajlított kard az Egri Dobó István Vármúzeumba került. A település igazgatási területének jelentős részét érintő külszíni fejtés előtt régészeti kutatást végeztek. Halma-ugra külterületének délkeleti részét érinti, a nagyjából Ludas igazgatási területéhez tartozó ún. Varjú-dombi megkutatott, feltárt terület. Az itt feltárt őskori és népvándorlás-kori régészeti leletanyagból Detken nyílt állandó kiállítás.

azonosító	név	védelem	HRSZ
63810	Római katolikus templom	szakmai	351, 352/1, 352/2, 117
77241	Szoller-dűlő 1.	szakmai	0159/4, 0178/5
77503	Ugrai r.k. templom	szakmai	495, 496, 497, 649, 648
78203	Karácsondi-part-dűlő 1.	szakmai	0156/2, 0161/1, 0158/2, 0159/3, 0160
77205	Malom úti- dűlő	szakmai	0177, 0178/5, 0174/3, 0175/1, 0174/4, 0174/5, 019/2, 020
49807	Ugrai-part	szakmai	0178/5, 0178/6, 0156/1, 0157/2, 0156/2, 0157/3, 04/6, 07/5, 07/11, 04/1, 02, 0151/3
28704	Varjú-dűlő	szakmai	085/3, 073/7, 073/10, 078/4, 081/1, 082/7, 083/1, 078/1, 0137

Halmajugra - régészeti lelőhelyek